

СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

У статті окреслено структурні типи юридичних термінів та проаналізовано їх основні словотвірні особливості. Нами представлено найбільш поширені суфікси та префікси у галузі формування юридичної термінології. Ґрунтовно розглянуто основні моделі творення багатокомпонентних юридичних термінів.

Ключові слова: юридичний термін, юридична термінологія, структура юридичного терміна, способи словотворення, модель термінотворення.

Термінологія є «невід’ємною частиною лексичної системи мови, що належить до найбільш відкритих систем, які динамічно розвиваються» [1, 60].

Розвиток права неодмінно супроводжується розвитком юридичної термінології.

Юридична термінологія є важливим розділом терміносистеми української мови, що обумовлено, в першу чергу, місцем і роллю юриспруденції в житті й діяльності людини.

Українська юридична термінологія – це терміносистема, яка нині перебуває у стані формування, вона постійно розвивається та змінюється, віддзеркалюючи всі реалії сучасного життя. Тому дослідження загальних тенденцій її розвитку, специфіки, зокрема словотвірних особливостей юридичних термінів, є **актуальним** як у теоретичному, так і в практичному плані.

Мета статті полягає в аналізі структури та особливостей словотвору термінологічних одиниць сучасної юридичної галузі, з огляду на те, що словотвірні процеси сприяють з’ясуванню закономірностей утворення нових юридичних терміноодиниць.

Як і звичайні слова, юридичні терміни мають свою структуру і своєрідні способи творення.

Сучасні українські термінологи виокремлюють два структурних типи юридичних термінів (залежно від кількості складових термінологічної одиниці):

- *однокомпонентні* – прості (терміни-слова) та
- *багатокомпонентні* – складені (терміни-словосполучення), які, в свою чергу, поділяються на прості (*сільськогосподарська кооперація*) і складні (*суб’єктивне юридичне право*).

Для термінів-слів та термінів-словосполучень, які репрезентують українську юридичну лексику, характерні своєрідні способи творення. Це:

1. Коренево-флексивні термінологічні одиниці (в них не виокремлюються словотвірні афікси).

У процесі запозичення ці терміни надходили із мов-донорів у тому фонетичному оформленні, в якому вони вживалися в рідній мові. Із часом в українській мові вони набули статусу слів коренево-флексивної будови (корінь + закінчення). «Це пояснюється тим, що мова адаптує запозичені слова до своєї лексико-семантичної та граматичної структури» [3]. Проте йдеться не лише про запозичені лексеми (*кредит, депутат*), а й про власне українські (*право, уряд*) тощо.

2. Терміни-афіксальні деривати (до їхнього складу входять префікси або суфікси): *змова* – префікс -з, *конфіскація* – суфікс -аці(я), *шахрайство* – суфікс -ств(о), *позичка* – суфікс -чк(а) тощо.

Суфіксальний спосіб, або суфіксація, – це «утворення похідного слова за допомогою словотворчого суфікса. Спосіб суфіксації використовується в словотворенні всіх основних частин мови» [4, 67].

До речі, суфіксація є найбільш продуктивним способом творення юридичних термінів, як-от: *апеляція, адвокатура, конфіскація, законність*.

Ми поділяємо думку М.Б. Вербенец, що до найбільш поширених суфіксів у галузі творення юридичних термінів відносяться:

а) іменниковий суфікс *-ник* зі значенням особи чоловічого роду (*правник, правопорушник, власник*);

б) віддієслівно-іменникові суфікси *-анн(я), -янн(я), -енн(я), -інн(я), -їнн(я)* зі значенням дії, стану, процесу (*стягнення, викрадення, покарання, володіння*);

в) іменниковий суфікс *-ість* із абстрактним значенням (*гідність, правосвідомість, незалежність, відповідальність, самовпевненість*);

г) іменниковий суфікс *-тель* зі значенням особи (*поручитель*);

г) іменниковий суфікс *-тв(о)* зі збірним значенням (*представництво, правонаступництво*);

д) суфікс *-ин-а* зі значенням одиничності (*громадянин*) тощо [3].

Префіксальний спосіб, або префіксація, «полягає в утворенні похідного слова за допомогою префіксів» [4, 67].

Найбільш поширеними в українській юридичній термінології є такі словотвірні префікси: *від-, пере-, ви-, пре-, до-, при-, за-, не-, на-, об-, роз-*. Наприклад, *розкрадання, відшкодування, відкликання, незаконний, необережний* тощо.

3. Терміни–комполітні деривати (формуються внаслідок складання двох коренів або основ): *правомірний, правопорядок, правосуб'єктність, правовідносини, самовпевненість, самовизначення* тощо.

Більшість дериватів, утворених основоскладанням, мають «двокомпонентний характер» [3].

4. Терміни-абревіатури. Вчені виокремлюють такі типи класифікацій скорочень:

– ініціальні абревіатури – використовуються перші літери вихідних лексем (*НБУ, ООН, МОН, НБСЄ, СБУ, ФОП*);

– скорочення змішаної форми (*Єврокомісар, Нацбанк*);

– складноскорочені слова – часткові скорочення всіх компонентів словосполучення (*Укрінформ, Мінфін, Кабмін*).

Варто відзначити, що скорочені форми-абревіатури набувають дедалі більшого поширення в межах юридичної термінології.

Сучасна українська юридична термінологія характеризується достатньою кількістю багатокомпонентних юридичних термінів, які складаються з двох і більше лексем: *особисті немайнові права, виконавчо-розпорядча діяльність, свобода совісті, набуття спадщини, набувальна давність, відумерла спадщина*.

Дослідники виокремлюють прості й складні багатокомпонентні юридичні терміни (в основі поділу – кількість складових елементів).

Прості словосполуки (*виконавча влада, адміністративна відповідальність, явка з повинною* тощо) формуються з двох повнозначних слів, іноді додається прийменник.

Погоджуємось із позицією Н. І. Єльнікової, яка стверджує, що «в складних багатокомпонентних термінах залежні слова визначають різні аспекти значення стрижневого слова» [3].

Розглянемо основні моделі творення багатокомпонентних юридичних термінів:

1) прикметник + прикметник + іменник: *спільний злочинний результат, суб'єктивний юридичний обов'язок*;

2) іменник + прикметник + іменник: *засади юридичної доктрини, джерело підвищеної небезпеки, тлумачення правових норм*;

3) іменник + іменник + іменник: *структура норми права, реалізація норм права* [3];

4) іменник + іменник + іменник + іменник (із прийменником): *Нарада з питань безпеки та співробітництва в Європі*;

5) іменник + іменник + прикметник + іменник: *зловживання владою або службовим становищем* [3].

Проведене дослідження словотвірних особливостей юридичних термінів дозволяє зробити наступні висновки.

Наразі і мовознавці, і юристи працюють у напрямі дослідження юридичних термінів, розширення юридичної термінології. З'являються праці, в яких науковці намагаються розв'язати актуальні проблеми сучасної юридичної термінології, виявити та усунути термінологічні недоліки, проте цього недостатньо, адже юридична термінологія — це доволі складне явище, яке потребує повного та всебічного дослідження.

Вивчення структурних особливостей юридичних термінів та їх вживання в різних галузях права спрямоване на виявлення філологами основних закономірностей та способів їхнього формування.

В свою чергу, знання формул та варіантів створення юридичних термінів допомагає фахівцям аналізувати реалії, характерні для сучасної правової системи України, порівнювати їх з іншими країнами та періодами існування нормативних актів та словників.

Список використаної літератури

1. Просяна А. В. Терміносистема юриспруденції як об'єкт дослідження юридичної лінгвістики (на матеріалі термінів, утворених суфіксальним способом). Записки з українського мовознавства. Одеса, 2016. №23. С.61-67.

2. Вербенець М. Б. Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ, 2004. 15 с.

3. Єльнікова Н. І. Структурний аналіз юридичних термінів у сучасній українській літературній мові. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue> (дата звернення: 25.04.2020р.).

4. Царьова І. В. Сучасний український юридичний текст: лексико-дериваційна структура : монографія. Дніпро: ЛІРА, 2020. 446 с.